

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Уманця Миколи Миколайовича на тему «Кримінальна відповідальність за геноцид», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 8 від 18 березня 2026 року)

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету. Геноцид є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень за національним і міжнародним правом, що посягає на основи людського співіснування та на такі найвищі соціальні цінності, як життя, здоров'я, честь, гідність і безпеку людини. З ратифікацією Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду у 2024 р. до ст. 442 Кримінального кодексу України, якою передбачається кримінальна відповідальність за геноцид, були внесені істотні зміни з метою приведення положень національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права. Водночас як до внесення змін до ст. 442 Кримінального кодексу України, так і після цього проблематика геноциду залишалася недостатньо дослідженою у науковому середовищі.

Крім того, актуальність теми дисертації корелюється з сучасними подіями, а саме геноцидом українського народу, що було визнано міжнародними і національними інституціями. Враховуючи це, дослідження з обраної здобувачем тематики сприятиме вдосконаленню теоретичних засад кримінальної відповідальності за геноцид, а також підвищенню ефективності механізмів протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації стали праці А. В. Андрушка, П. Л. Фріса, Ю. А. Пономаренка, К. В. Мануїлової, О. В. Євдокімової, О. С. Ховпуна, М. В. Шепітька, А. В. Боровика, В. Ю. Стеценко, І. І. Строкової, А. В.

Замриги, І. М. Леган, В. В. Пасічника, М. М. Антонович, М. М. Сірант, Р. І. Ребриш, Є. О. Письменського, Т. А. Павленко, М. І. Хавронюка, Л. М. Демидової, М. Й. Коржанського, Є. Л. Стрельцова та ін. При цьому наявні наукові напрацювання зосереджені лише на окремих аспектах кримінальної відповідальності за геноцид, тоді як комплексного дослідження у цій царині бракує, що також свідчить про вдале обрання дисертантом саме цієї теми дослідження.

Роботу виконано на кафедрі кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації. Метою дисертації є отримання нових результатів у формі наукових висновків щодо сутності й ознак геноциду і покарання за його вчинення, виявлення проблемних аспектів нормотворчості та правозастосування у вказаній сфері, а також надання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для їхнього вирішення.

Для досягнення мети автором дисертації були поставлені такі *завдання*:

- охарактеризувати генезу кримінальної відповідальності за геноцид;
- встановити основні підходи до розуміння геноциду на різних історичних етапах;
- визначити правові передумови та підстави формування визначення геноциду, закріпленого нормами міжнародного права;
- надати характеристику міжнародного і зарубіжного досвіду в боротьбі з геноцидом;
- визначити об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України;
- встановити об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 442 Кримінального кодексу України;

- розкрити об’єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України;
- з’ясувати ознаки об’єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 442 Кримінального кодексу України;
- окреслити основні відмінності в ознаках складу кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1 та 2 ст. 442 Кримінального кодексу України;
- виділити ознаки суб’єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 Кримінального кодексу України;
- розкрити суб’єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 Кримінального кодексу України;
- з’ясувати особливості покарання за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 442 Кримінального кодексу України;
- сформулювати й обґрунтувати пропозиції щодо кримінальної відповідальності за геноцид.

Всі поставлені завдання було вирішено, мета дослідження була досягнута.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше після ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду у вітчизняній науці кримінального права на основі комплексного аналізу наукових праць, національного законодавства, міжнародного й зарубіжного досвіду визначено зміст і ознаки геноциду й покарання за його вчинення, означено особливості кримінальної відповідальності за геноцид, окреслено проблемні аспекти нормотворчості та правозастосування, а також сформульовано практичні рекомендації з удосконалення законодавства України в цій сфері. До найбільш вагомих результатів, які відображають наукову новизну дисертації та виносяться на захист, належать положення:

уперше:

- встановлено, що основний безпосередній об’єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України, відрізняється від основного безпосереднього об’єкта кримінального

правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 442 Кримінального кодексу України. Якщо першим є суспільні відносини у сфері існування національних, етнічних, расових чи релігійних груп, то другим – суспільні відносини, що забезпечують існування національних, етнічних, расових та релігійних груп у сфері реалізації права вільно поширювати інформацію. У зв'язку із наявною різницею запропоновано виділити ч. 2 ст. 442 Кримінального кодексу України в окрему статтю Кримінального кодексу України;

– доведено, що додатковим безпосереднім об'єктом геноциду є широке коло суспільних відносин, що забезпечують життя, здоров'я, статеву свободу, статеву недоторканість, волю, честь і гідність, особисту свободу, свободу пересування людини, права на достатній рівень життя, продовження людського роду, вільного вибору місця перебування, а також права дитини на здоровий розвиток, збереження індивідуальності, сім'ю та батьківське піклування;

– обґрунтовано висновок про недоцільність використання формулювання «позбавлення життя» для позначення дій, які у чинному Кримінальному кодексі України визначаються як «вбивство». У зв'язку із цим запропоновано внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 442 КК України, замінивши слова «позбавлення життя» на слово «вбивства»;

– встановлено невідповідність положень чинного кримінального законодавства нормам міжнародного права. Зокрема, діяння, передбачені пунктами 1, 2 та 5 ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України, можуть кваліфікуватися як геноцид лише у разі їх вчинення відносно двох або більше осіб. Такий підхід не відповідає положенням Римського статуту Міжнародного кримінального суду, які передбачають можливість вчинення протиправних дій відносно однієї та більше осіб. У зв'язку із цим запропоновано внести зміни до Кримінального кодексу України з метою приведення норм закону України про кримінальну відповідальність у відповідність до норм міжнародного права;

– з'ясовано, що культурна спадщина становить виняткову цінність для етносів, націй та всього людства, а її знищення призводить до збіднення всього людства у вигляді культурних внесків соціальних груп, а також до втрати

унікальності та самобутності націй і етносів. З огляду на це запропоновано криміналізувати «культурний геноцид»;

– обґрунтовано, що нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк, передбаченого санкцією ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України, не відповідає тяжкості суспільно небезпечного діяння. Запропоновано знизити вказану нижню межу покарання у виді позбавлення волі на певний строк з 10 до 7 років;

– доведено необхідність зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення геноциду. Запропоновано доповнити ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України положеннями про кримінальну відповідальність осіб у віці від 14 до 16 років за вчинення геноциду;

– аргументовано, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 442 Кримінального кодексу України, є тяжким та може бути вчинене з корисливих мотивів. Запропоновано санкцію цієї частини статті доповнити додатковим не обов'язковим покаранням у виді конфіскації майна;

– вказано про необхідність встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 422 Кримінального кодексу України, з використанням засобів масової інформації. Зроблено пропозиції щодо диспозиції та санкції відповідної статті;

удосконалено:

– періодизацію становлення кримінальної відповідальності за геноцид, зокрема виділено шість періодів, кожен з яких має власну характеристику та особливості;

– визначення родового об'єкта геноциду, яким є суспільні відносини, що забезпечують мир, людяність та міжнародний правопорядок;

– розуміння додаткового основного та додаткового факультативного безпосереднього об'єкта геноциду. Подано розширений перелік додаткових об'єктів з урахуванням особливостей кожної форми геноциду;

набули подальшого розвитку:

– наукові ідеї щодо класифікації геноциду, зокрема здійснено його поділ залежно від того, доктринальний чи конвенційний підхід застосовується для його визначення, за такими критеріями: за сферою суспільних відносин; залежно від цільової групи щодо якої вчиняється геноцид; залежно від перебування території у стані війни або збройного конфлікту; залежно від намірів вчинення; залежно від мотивів вчинення;

– наукові погляди про розширення переліку захищених людських груп, що перебувають під охороною ст. 442 Кримінального кодексу України, зокрема дійдено висновку про недоцільність доповнення такого переліку культурними та політичними групами через відсутність у них ознаки стабільності.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації достатньою мірою науково обґрунтовані й достовірні. Для отримання обґрунтованих і достовірних результатів дослідження були використані загальнонаукові і спеціальні методи пізнання. З урахуванням комплексного підходу до дослідження обраної проблематики використано такі методи: діалектичний – при пізнанні сутності такого негативного явища, як геноцид, та установленні його правової природи (розділ 1, розділ 2); історичний – для з'ясування розуміння явища «геноциду» на різних історичних етапах і питання становлення кримінальної відповідальності за геноцид (розділ 1); порівняльного аналізу – для дослідження особливостей правової регламентації кримінальної відповідальності за геноцид у зарубіжних країнах, при встановленні співвідношення норм, передбачених ст. 442 Кримінального кодексу України, з іншими нормами, зокрема передбаченими статтями 109, 110, 115, 121, 122, 127, 134, 146, 152, 153, 258-2, 294 Кримінального кодексу України, а також при зіставленні норм національного і міжнародного права (підрозділ 1.2, розділи 2–4); системно-структурного аналізу – для встановлення змісту досліджуваного кримінального правопорушення і структури його складу, а також місця норм про кримінальну відповідальність за геноцид у системі Особливої частини Кримінального кодексу України (підрозділ 1.2, розділи 2–4); формально-догматичний – з метою розкриття змісту положень

закону України про кримінальну відповідальність за геноцид та формування пропозицій щодо їх удосконалення, а також для тлумачення термінів під час установлення всіх елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 Кримінального кодексу України (підрозділ 1.2, розділи 2–4).

Ключові висновки, положення й результати наукових розвідок автора ґрунтуються на положеннях керівних документів міжнародних судів і трибуналів, юрисдикція яких поширювалася на геноцид, нормативно-правових актів міжнародного характеру, положеннях українського й зарубіжного кримінального законодавства, інших матеріали міжнародних і національних інституцій, Єдиного державного реєстру судових рішень.

Практичне значення одержаних результатів визначається їхньою значущістю для розвитку як теорії, так і практики правового регулювання кримінальної відповідальності за геноцид. Отримані в ході дослідження результати можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення теоретичних питань, пов’язаних із кримінальною відповідальністю за геноцид; у правотворчій сфері – при внесенні змін і доповнень до чинного кримінального законодавства України стосовно ст. 442 Кримінального кодексу України; у правозастосовній сфері – як методичний матеріал у діяльності працівників правоохоронних і судових органів, а також адвокатів; у навчальному процесі – під час розроблення відповідних розділів підручників чи навчальних матеріалів, а також у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів з Особливої частини Кримінального кодексу України

Апробація результатів дисертації. Результати, що розкривають основні положення дисертації, сформульовані пропозиції та висновки автора доповідалися на науково-практичних конференціях: X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука у мінливому стані: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 17 травня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 25 травня 2023 р.);

Міжнародній науково-практичній конференції «Творча спадщина професора В. В. Сташиса в сучасному науковому дискурсі» (м. Харків, 10 липня 2025 р.).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено в 7 наукових працях, з яких 3 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у іноземному науковому виданні та 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

1. Уманець М. М. Кримінальна відповідальність за геноцид за законодавством зарубіжних країн: порівняльно-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 384–387. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/88>.

2. Уманець М. М. Покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 442 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 202–206. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/43>.

3. Уманець М. М. Суб'єктивні ознаки геноциду: кримінально-правова характеристика. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2025. № 92. С. 234–240. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.31>.

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

1. Уманець М. М. Геноцид: еволюція підходів до визначення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Творча спадщина професора В. В. Сташиса в сучасному науковому дискурсі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 10 лип. 2025 р. Харків, 2025. С. 305–309.

2. Уманець М. М. Питання міжнародно-правової регламентації кримінальної відповідальності за геноцид. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 25 трав. 2023 р. Харків, 2023. С. 143–145.

3. Уманець М. М. Responsibility for genocide: the experience of foreign states. *Наука у мінливому світі: актуальні дослідження молодих науковців* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 17 трав. 2023 р. Харків, 2023. С. 254–257.

Наукові праці, в яких додатково відображено результати дослідження:

1. Уманець М. М. Безпосередній об'єкт геноциду: актуальні проблеми визначення. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 7 (75). С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.7.15>.

Публікації, в яких висвітлені наукові результати дисертації здобувача, відповідають вимогам пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Опубліковані статті містять належним чином обґрунтовані наукові результати відповідно до поставленої мети та висновків.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Загальний висновок. Дисертація Уманця Миколи Миколайовича на тему «Кримінальна відповідальність за геноцид» є кваліфікаційною науковою роботою, містить нові науково обґрунтовані результати, які виконують конкретне наукове завдання, яке полягає в отриманні нових результатів у формі наукових висновків щодо сутності й ознак геноциду і покарання за його вчинення, виявлення проблемних аспектів нормотворчості та правозастосування у вказаній сфері, а також надання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для їхнього вирішення.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором особисто й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Уманця Миколи Миколайовича на тему «Кримінальна відповідальність за геноцид» відповідає вимогам оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Головуючий на засіданні:

**в.о. завідувача кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор**

Руслан ОРЛОВСЬКИЙ

«18» березня 2026 р.

Підпис	<i>Орловський Р.</i>
Засвідчую	<i>Р.О.</i>
Нач.ВК	<i>13. 2026</i>
« 18 »	

